

BÍRÓ CSILLA

Szűz Mária alakja Andreas Pannonius Énekek éneke-kommentárjában

A jelen tanulmányt egy olyan részletes írás első lépésének szánom, amely azt lesz hivatott feltárni, hogy Andreas Pannonius¹ milyen képet őrzött magában a Szűzanyáról. A kérdés megválaszolása azért fontos, mert *Énekek éneke*-kommentárját, az *Expositio super Cantica canticorum*-ot a Szűzanya Szeplőtelen Fogantatása védelmében írta, épp azokban az időkben, azaz a 15. század '60-as éveiben, amikor az Immaculata-vita élénken foglalkoztatta az Egyházat. A karthauzi szerzetes Mária-tisztelete tükröződik műveiben, felhasznált forrásaiban, ugyanezt életrajzának egyes adatai is alátámasztják. Bene Sándor fedezte fel a magyar kutatás számára a ferrarai Biblioteca Ariosteában azt az egyébként feldolgozott kódexet, amelynek possessorbejegyzése tanúskodik Andreas Pannonius és Giovanni Battista Panetti (1439–1497) ferrarai karmelita szerzetes és teológus kapcsolatáról.² A Petrus de Aquila Petrus Lombardus *Sententia*-jéhez írt kommentárját tartalmazó kódexet,³ melyet előzőleg Andreas Pannonius is használt, 1470. február 12-én vásárolta Panetti Guglielmo Giralddi miniátor közvetítésével a Szent Kristóf kolostor akkori perjelétől, azaz Andreas Pannoniustól.

¹ Andreas Pannoniushoz ld. legújabban: BÍRÓ Csilla, *Szerző – scriptor – kiadó: Andreas Pannonius Énekek éneke-kommentárjának készülő kritikai kiadásáról* = *Interpretációk interpretációja: Tudós bibliothecariusok, tudós elődök*, szerk. ZSUPÁN Edina, Bp., Bibliotheca Nationalis Hungariae, Gondolat, 2015 (Bibliotheca Scientiae et Artis, 8), 32–49.

² Sándor BENE, *Theology and politics in Andreas Pannonius' mirrors for princes*, Camoenae Hungaricae, 2009, 73.

³ Alessandra CHIAPPINI, *Fermenti umanistici e stampa in una biblioteca ferrarese del secolo XV* = *Libri manoscritti e a stampa da Pomposa all'umanesimo, Atti del convegno internazionale di studi, tenutosi a Ferrara dal 24 al 26 giugno 1982*, a cura di Luigi BALSAMO, Firenze, Leo. S. Olschki Editore, 1985, 207; BENE, *í. m.*, 73, 130. jegyz.: Petrus de Aquila ord. Min. Scotellus dictus, *Super quatuor libros Sententiarum*; accedit: S. Thomae de Aquino de entium quidditate cum correctionibus fr. Baptistae Paneti Carmelitae, Biblioteca Comunale Ariostea di Ferrara, Ms Classe II. cod. 362. Panetti bejegyzése a 161^v-n: „Emi ego frater Baptista Pannetus theologiae professor indignus hunc Petrum de Aquilam vulgo dictum Scotellum a priore sancti Christophori de Cartusia et pro ipso a Gulielmo miniatore Ferrariensi cive: precio inter me et ipsum convento mcccclxx die vero duodecima Februarij, dum essem prior Sancti Pauli Ferrariae ordinis Carmelij.” A kódex leírása: Claudia ANDREASI, *La biblioteca di frate Giovanni Battista Panetti carmelitano*, Medioevo e Rinascimento. Annuario del Dipartimento di Studi sul Medioevo e il Rinascimento dell'Università di Firenze 2000, 210–211.

A kódexet valószínűleg a ferrarai kolostorban másolhatták, hiszen más adatok is alátámasztják, hogy a Szent Kristóf rendházban működött scriptorium.⁴ Panetti és Andreas Pannonius kapcsolatáról más, közvetlen bizonyítékunk nincs, személye mégis fontos a kutatásaink szempontjából a Szeplőtelen Fogantatás tana melletti álláspontja miatt.⁵ A fiatalabb kortárs Panetti – aki szintén egy szemlélődő rend tagja – műveltsége közelebb vihet Andreas Pannonius szemléletéhez. Panetti a Szeplőtelen Fogantatás védelmében 1478-ban Ferrara főterén hat órán keresztül vitázott a tan nagy ellenlábásával, a domonkos Vincenzo Bandellival. Bár ekkor Andreas Pannonius már nem tartózkodott a városban, elképzelhető, hogy hasonló ismereteik, véleményük lehetett Mária fogantatásáról.

A Szeplőtelen Fogantatás⁶ témája a 11–12. század fordulójától eredeztethető: Szent Anzelm tanítványai, Eadmer és Osbert hirdették, hogy Mária minden bűntől, így az eredendő bűntől is mentes volt. Azonban Szent Bernátnak⁷ köszönhetően, aki óvatosságra int a témával kapcsolatban, az Immaculata Conceptio kérdésköre másfél évszázadra lekerült a napirendről. A 13. század végén Duns Scotus⁸ foglalkozott újra a témával, innentől a vita tárgyát az jelentette, hogy mikor és hogyan szabaddította meg Isten Máriát az eredendő bűntől. Két irányzat alakult ki: Duns Scotus és a ferences rend értelmezése szerint Mária sohasem volt a bűn átka alatt, személylé válása pillanatában mentesült az eredendő bűntől. A másik irányzat, melyet a domonkosok képviseltek, Mária megszentelődését csak a személylé válása utánra teszi, hiszen az eredendő bűn egyetemes, Mária sem lehet kivétel.

⁴ CHIAPPINI, *i. m.*, 203: tudomásunk van róla, hogy Borso d'Este 1461-ben két kódexet is rendelt a karthauzi rendháztól, egy *Vitae Patrum*ot, és egy másikat, amely Petrarca *Triumph*óját tartalmazta. A scriptorium létezésére bizonyíték még Andreas Pannonius *Énekek éneke*-kommentárjának kódexe is, amelyet az 1505–1506-os évek folyamán szintén a ferrarai karthauzi kolostorban másoltak.

⁵ ANDREASI, *i. m.*, 186.

⁶ A Szeplőtelen Fogantatásról: DÁVID Katalin, *Egy asszony, öltözete a Nap: Isten Anyja a tipológiában*, Bp., Szent István Társulat, 2008, 105–121; TÖRÖK József, *A Szeplőtelen Fogantatás dogmájának története = A Szeplőtelen Fogantatás dogmája*, Bp., Vigilia, 2007 (Sapientia Füzetek, 7), 7–13; KOVÁCS Zoltán, *A Szeplőtelen Fogantatás dogmája = A Makulátlan: Mária szeplőtelen fogantatásának hite a középkortól napjainkig: Időszakos kiállítás a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartománnyal együttműködve a ferences rend alapításának 800. évében, 2009. szeptember 12 – november 30.*, Esztergom, Keresztény Múzeum, 2009, 7–14; HETÉNY János, *A magyarok Máriája: Mária-tiszteletünk teológiája és néprajza*, Bp., Szent István Társulat, 2011, 13–61.

⁷ DEÁK Viktória Hedvig, „Mária, aki anyja méhében megtisztult az eredeti bűntől.”: *Aquinói Szent Tamás Mária eredeti bűntől való mentességéről = A Szeplőtelen Fogantatás dogmája*, Bp., Vigilia, 2007, 29–30.

⁸ Franz LACKNER, „Egészen szép vagy, Mária!” *A gondolkodás szerepe a hit fölfedezésében = A Szeplőtelen Fogantatás dogmája*, Bp., Vigilia, 2007 (Sapientia Füzetek, 7), 18–24.

Az egyház első hivatalos állásfoglalása a bázeli zsinaton⁹ 1439. szeptember 17-én¹⁰ történt. A zsinat cikkelybe foglalta a tant és a Szeplőtelen Fogantatás ünnepnapját december 8-ára tűzte ki. A zsinat döntésével kapcsolatban azonban IV. Jenő pápa nem foglalt állást. Ezt néhány évtizeddel később kihasználva a tan ellenzői a domonkos Vincenzo Bandelli vezetésével újraélesztették a vitát. IV. Sixtus, eredeti nevén Francesco della Rovere, aki ferences szerzetesként kezdte egyházi pályáját, miután 1477 elején nyilvános vitára hívta a két tábor, az Immaculata Conceptio tanával egyetértve 1477. február 27-én jóváhagyta azt *Cum praeelsa* kezdetű bullájával.

A tan az obszerváns ferenceseknek köszönhetően terjedt el Európa-szerte a 15. század közepén. A ferencesek mellett a premonstreiek, a pálosok, a karthauziak és a kamalduliak is támogatták a tant, amelyet végül IX. Piusz emelt dogmává 1854. december 8-án. Andreas Pannonius a Szeplőtelen Fogantatásról egy részletes kitérőben, az *Énekek éneke* 2,2 verséhez („Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.”) fűzött magyarázataiban értekezik, melyeknek alapforrása Petrus Aureolus (1280 körül–1322) ferences teológus *Tractatus de immaculata conceptione beatae Mariae Virginis* című értekezése.

Mivel Andreas Pannonius kommentárja azon exegétikai művek egyike, amelyek az *Énekek éneke* szövegét a Szeplőtelen Fogantatás tanának védelmébe állították, elengedhetetlen annak részletes megismerése, hogy milyen ismeretekkel rendelkezett a szerző a mariológia témáival kapcsolatban. Andreas Pannoniusnak az *Énekek éneke*-kommentárok között terjedelmesnek számító írása az *Énekek éneke* minden egyes versét Máriával hozza összefüggésbe, így meg kell találni azokat a fogódzókat, amelyek segítségével vizsgálni és rendszerezni tudjuk a kommentárból kibontakozó Mária-képnek a sajátosságait.

Az átfogó vizsgálatok az alábbi témaköröket érintik majd: Andreas Pannonius mariológiához köthető forrásai; ezen belül kifejezetten a Szeplőtelen Fogantatás tanával kapcsolatba hozható források; a Szűzanya ószövetségi előképeiből mit használ fel Andreas Pannonius (például az Éva-Mária párhuzam a *Teremtés könyve* 3,15 alapján; az elzárt kert és lepecsételt forrás az *Énekek éneke* 4,12 alapján; Jessze fája *Izajás próféta könyve* 11,1 alapján; Dávid királynak tornya az *Énekek éneke* 4,1 és 4,7 alapján; Gedeon és a gyapjú története a *Bírák könyve* 6,36 alapján); a Mária-ikonográfia és Andreas Pannonius írása; Mária helye az üdvtörténetben Andreas Pannonius szerint.

⁹ ÁLDÁSY Antal, *Máriaünnepkérdése a baseli zsinaton*, Katholikus Szemle, 1930, 661–668.

¹⁰ DÁM Ince, *A Szeplőtelen Fogantatás védelme Magyarországon a Hunyadiak és Jagellók korában*, Róma, 1955, 11.

Ennek az összetett kutatásnak a megvalósításához azt a módszert szeretném használni, hogy az *Énekek éneke*-kommentár szövegszintű, részletes elemzéséből kiindulva haladok majd az általánosabb észrevételek megfogalmazásáig. Első feladatként, melyet itt szeretnék elkezdni, az *Énekek éneke* azon részeihez írt kommentárból emelnék ki részleteket, melyekben Jézus az Istenszülő külső és belső tulajdonságait mutatja be. Mária szépségének méltatása három különböző alkalommal történik meg: először (Én 4,1–16) még a megtestesülés előtt méltatja Jézus Mária külső és belső szépségét; másodjára (Én 6,3–8) és harmadjára (Én 7,1–9) pedig az incarnatio aktusa után.

Mivel hosszú szövegrészletekről van szó, ezeken belül is szelektáltam, ezúttal a tanulmány terjedelmi korlátai miatt a fej és a fejen található testrészek elemzésére szűkíttem vizsgálataimat. Így az *Énekek éneke* 4,1–3; 6,4–6; 7,4–5 verseihez írt kommentárrészleteket elemzem.

Ct 4,1–3: „(1) Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es. Oculi tui columbarum absque eo, quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum, quae ascenderunt de monte Galaad. (2) Dentes tui sicut greges tonsarum, quae ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus et sterilis non est inter eas. (3) Sicut vitta coccinea labia tua et eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici ita genae tuae absque eo, quod intrinsecus latet.”

Ct 6,4–6: „(4) Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quae apparuerunt de Galaad. (5) Dentes tui sicut grex ovium, quae ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus et sterilis non est in eis. (6) Sicut cortex mali punici genae tuae absque occulis tuis.”

Ct 7,4–5: „(4) Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinae in Esebon, quae sunt in porta filiae multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum. (5) Caput tuum ut Carmelus et comae capitis tui sicut purpura regis vincta canalibus.”

Az ószövegségi könyv vonatkozó részei metaforákkal és túlnyomórészt hasonlatokkal érzékeltetik a menyasszony szépségét. Andreas Pannonius értelmezéséhez kiindulópontot jelent az a két alapmetafora, melyeket kommentárjában mindvégig szem előtt tart: a Szűzanya menyasszony, Jézus vőlegény. Így válnak érthetővé azok a magyarázatok, melyeket a szerző a szöveg szó szerinti jelentésétől eltávolodva ad. Az itt elemzésre kerülő *Énekek éneke*-szövegrészletek egytől egyig az úgynevezett wasf műfajába tartoznak, azaz a szerelmi lírának azt a részét jelentik, melyben a két

szerelmesnek kifejezetten a testi kiválóságai kerülnek kölcsönös bemutatásra.¹¹ A wasf az arab költészet egyik ősi műfaja, jelentése körülbelül a „jellemzés” szóval adható vissza, a nászdalok visszatérő eleme. Jellegzetessége a másik fél testi adottságainak az erotikát sem nélkülöző magasztalása testrészeiről testrészeire haladva, a természetből vett költői képek segítségével.

Mivel a fent idézett *Énekek éneke*-részletek a szöveg műfajából adódóan kifejezetten a külső tulajdonságok bemutatására szolgáltak, a keresztény exegézis feladata, hogy ezeket a verseket többletjelentéssel lássa el értelmezésében. Andreas Pannonius a keresztény *Énekek éneke*-értelmezési hagyományt követi: kommentárját a Nagy Szent Gergelynek tulajdonított,¹² valójában a bencés Robertus de Tumbalenától származó *Énekek-éneke* kommentár előszavával kezdi, melynek egyik alapelve a külső tulajdonságok dicséretének belső tulajdonságként való értelmezése.¹³ Andreas Pannonius ennek fényében a jellemzést tartalmazó versekhez fűzött magyarázatának elején leszögezi, hogy most a Szűzanya külső és belső szépségének („pulchritudo exterior et interior”) bemutatására kerül sor. Ez a fordulat a teljes kommentár 12 különböző helyén tér vissza. A külső szépség esetében rövidebben, lényegre törően és általánosan fogalmaz. Nem érzékelhető, hogy bármilyen típusú, a Szűzanyát ábrázoló műalkotás alapján írta volna kommentárjának ezen részleteit. Többször is

¹¹ Marcia FALK, *The wasf, Love Lyrics from the Hebrew Bible: A Translation and Literary Study of the Song of Songs*, Sheffield, Almond Press, 1982, 80–87.

¹² Friedrich OHLY, *Hobeliad-Studien. Grundzüge einer Geschichte der Hobeliadauslegung des Abendlandes bis zum 1200*, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1958, 95–98; Kurt RUH, *A nyugati misztika története, I: A patrisztikus alapok és a 12. század szerzetesi teológiája*, ford. GÖRFÖL Tibor, Bp., Akadémiai, 2006, 166, 8. jegyzet: „A PL-ben található szöveg hibás (PL 79, 471–492), nem Gergelytől származik, hanem Tombelaine-i Robert – Robertus de Tumbalencia – bencés szerzetesnek és remetének a 11. század végén írt kommentárját tartalmazza.”

¹³ ANDREAS PANNONIUS, *Expositio super Cantica canticorum*, Prologus: „Allegoria enim anime longe a Deo posite quasi quandam machinam facit, ut per illam levetur ad Deum. [...] Hinc est enim, quod in hoc libro, qui in canticis canticorum conscriptus est, amoris quasi corporei verba ponuntur, ut a torpore suo anima per sermones sue consuetudinis refricata recalescat, et per verba amoris, qui infra est, excitetur ad amorem, qui super est. Nominantur enim in hoc libro oscula, ubera, gene, femora, in quibus verbis non irridenda est sacra descriptio. Sed maior Dei misericordia consideranda, quod dum membra corporis nominat, sic ad amorem vocat. [...] Hoc tantum sollicite nobis intuendum est, ne cum verba exterioris amoris audimus, ad exteriora sentienda remaneamus, et machina, que ponitur, ut levet, ipsa magis opprimat, ne levemur. Debemus ergo in verbis istis corporeis et exterioribus, quicquid interius est, querere, et loquentes de corpore quasi extra corpus fieri debemus.” (Vö. PL 79, 0473B–C.)

hangsúlyozza a Szűzanya emberfeletti szépségét, ám külső tulajdonságait nem részletezi. Értessülünk azonban Mária egyszerű ruházatáról, szerénységet sugalló testtartásáról.

„Oculi tui columbarum absque eo, quod intrinsecus latet.” (Ct 4,1)

„Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt.” (Ct 6,4)

„Oculi tui sicut piscinae in Esebon, quae sunt in porta filiae multitudinis.” (Ct 7,4)

Mária „anatómiája” a szemek bemutatásával kezdődik a kiválasztott szakaszokban. A *Cantica canticorum* 4,1 versének metaforája a gerlek szemével azonosítja a Szűzanya tekintetét. A gerle az *Énekek éneke*-exegézis keresztény hagyományában egyrészt az ártatlansággal, másrészt a szemlélődéssel hozható kapcsolatba. Míg Mária tekintete egyszerűséget, őszinteséget és tisztaságot sugároz, belső látása irigységtől, családságtól és színleléstől mentes, valamint Isten dolgainak szemlélésére irányul, a szemlélődés magasába tör. A gerle-metafora esetében a közös pont, amely a Szűzanyát a gerlével összeköti, az ártatlanság mellett a gerle magasban való szárnyalása,¹⁴ hiszen a Szűzanyára jellemző szemlélődés is az evilági dolgoktól való, Isten felé irányuló felemelkedés. A kontemplációval kapcsolatos orientációs metaforák a kommentár több pontján is nagy hangsúllyal vannak jelen, legszembeütőbb példájuk a hegy-metafora.¹⁵ A Szűzanya élete során a rendszeres szemlélődésnek köszönhetően számos ismeretet szerzett Istenről, azonban teljes megismerésre élő ember, még maga Isten Anyja sem juthat, mert Isten színről színre való látása csak halálunk után következik be. Isten teljes megismerhetőségének lehetetlenségét az „absque eo, quod intrinsecus latet” szöveghelyen kívül a Ct 6,4 részlete is nyomatékosítja. Jézus arra kéri Máriát, hogy fordítsa el róla a tekintetét, mert különben el fog menekülni előle, azaz ne keresse földi életében Isten teljes megismerését.¹⁶ Az utolsó szemmel kapcsolatos részlet Esebon medencéihez hasonlítja a Szűzanya tekintetét. Esebon vagy Hesbon a mai Jordánia területén található romváros, amely egykor az ammo-

¹⁴ *Uo.*, 4.1.1: „Vel pulchrius gloriose Virginis oculi dicuntur columbarum propter rerum celestium speculationem, quibus celestia perspicaciter aspiciebat, et velut columbe, que in altum volant, ita altitudinem contemplationis rerum divinarum volabat.”

¹⁵ BÍRÓ Csilla, *Felemelkedési misztika és a hegy-metafora Andreas Pannonius Énekek éneke-kommentárjában = Misztika a 16–18. századi Magyarországon*, szerk. BOGÁR Judit, Piliscsaba, PPKE BTK, 2013 (Pázmány Irodalmi Műhely: Lelkiségtörténeti tanulmányok, 5), 41–64.

¹⁶ ANDREAS PANNONIUS, *i. m.*, 6.4.1: „Admonet dominus Iesus in verbis premissis gloriosam Virginem matrem suam, ne credat posse suam divinitatem seu per contemplationem seu per visionem intuitivam sueque essentie immensitatem totaliter comprehendere, quia hoc modo Deum nemo vidit unquam (cf. Io 1,18), ut supra abundantius prelibati sumus.”

niták fővárosa volt. A régészeti feltárások egy nagy víztároló maradványait azonosították, valamint a várostól keletre egy forrás volt, amelynek köszönhetően tavak sora jött létre. A vízben bővelkedő város kristálytisza medencéi a Szűzanya ártatlan tekintetét jelölik, illetve a rengeteg víz megfelleltethető az égből a Szűzanyára áradó áldással.

„Capilli tui sicut greges caprarum, quae ascenderunt de monte Galaad.” (Ct 4,1)

„Capilli tui sicut grex caprarum, quae apparuerunt de Galaad.” (Ct 6,4)

„Caput tuum ut Carmelus et comae capitis tui sicut purpura regis vincta canalibus.” (Ct 7,5)

Míg a tekintet a szemlélődő életformával áll kapcsolatban, a haj a cselekvő életforma megfelelője. Mivel a haj a főből, azaz Jézusból d, a Szűzanya cselekedetei is Jézus kegyelméből történnek. Bár a haj a vita activa megfelelője, a Gileád vagy görögösen Galaad hegyéről leereszkedő kecskenyáj a szemlélődéssel is összefüggésbe hozható, mivel a kecske a meredek sziklára, a „szemlélődés hegyére” is fel tud jutni. A Gileád nevezetű hegyvidék a Jordán völgyétől több mint 1000 méter magasságba emelkedik. Mivel erre felé telente bőséges eső hullik, nyaranta pedig sok a harmat, és több forrás található itt, ezen a termékeny vidéken az ókorban hatalmas erdőségek voltak, és ismert volt gyógyító balzsamjáról. Dimbes-dombos fennsíkjai remek lehetőséget nyújtottak az állattenyésztésre és a gabonatermesztésre, így nem meglepő a szövegben két helyen is szereplő kecskenyáj. Maga a Galaad hegye a keresztény exegetikai hagyományban jelentheti a *Szentírást*, illetve az evangéliumi élet tökéletességét.

Miként a kommentár egyéb helyein, a fej itt is magát Jézust jelenti. Az Izrael területén fekvő Kármel-hegy bőségesen termő gyümölcsöseiről volt híres, így megfelelője lehet az áldásokban való gazdagságnak, s egyúttal a szemlélődés magasságait is jelképezi. A haj ezúttal Mária gondolatait jelenti, amelyek elsősorban Jézus keresztalála körül forognak. A meditatio passionisra a bíbor szín utal.¹⁷

„Dentes tui sicut greges tonsarum, quae ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus et sterilis non est inter eas.” (Ct 4,2)

„Dentes tui sicut grex ovium, quae ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus et sterilis non est in eis.” (Ct 6,5)

A Ct 4,2 vershez írt kommentárrészben Mária ragyogó és fehér fogai jelentik tiszta szavait és cselekedeteit, de elsősorban szerény és mindenféle luxust mellőző életformájával állnak összefüggésben. Mária egyszerű életformájának köszönhetően

¹⁷ *Uo.*, 7.5.1: „Et come capitis tui, id est cogitationes tue bone et sancte a Christo capite orientes in mente tua et ei inseparabiliter adherentes sicut purpura regis, quia cogitationes et meditationes eius erant rubricatae et purpuratae domini Iesu passione [...]”

visszafogottan étkezett, így fogai nem tudtak elfeketedni a túlzott torkosság következtében. A hasonlat másik fele, azaz a fürdőből kilépő (megnyírt) birkák az apostolokat és azokat a tökéletes keresztényeket jelentik, akik megfosztották magukat az evilági összes fényűzéstől. Az iker ányok a Szűzanya szavait és cselekedeteit jelentik, melyek nem meddőek, hiszen hatásukra rengetegen lettek keresztények.

A Ct 4,2 verséhez képest módosul a Ct 6,5 értelmezése: a fogak itt a Szűzanya gondolatai és érzései, a fürdő a szívének tisztasága, az iker ányok pedig Mária ismeretei az *Őszövétségről*, hiszen az *Őszövétség* is Isten törvé amely Krisztusról tanúskodik.

„Sicut vitta coccinea labia tua et eloquium tuum dulce.” (Ct 4,3)

Az ajkak, melyek olyanok, mint a vörös szalag, a Szűzanya csodálatos tanításait és ékesszólását jelentik, hiszen megnyilvánulásaik a Szentlélek szólt általa. A kommentár több ponton is felveti, hogy a Szűzanya tanított, valamilyen formában átadta az ismereteit a Megváltóról. Erre utalt a Ct 4,2 verséhez írt kommentárrész¹⁸ a fogakkal kapcsolatban, valamint a most nem elemzett, a Ct 7,13 verséhez írt magyarázat.¹⁹ Hogy Mária átadta-e ismereteit bárkinek is Jézusról, azt pontos evangéliumi szöveghely nem támasztja alá. Andreas Pannonius *Lukács evangéliuma* 2,19 verséből vonja el azt a következtetést, hogy a Szűzanya tanított, például Lukács evangélista az ő elmondásai alapján írta evangéliumát.²⁰ A Ct 4,3 versének magyarázataiban Cicero *Cato Maior de senectute* című művének egyik részletével (c. IX, 28.) ad nyomatékot a Szűzanya retorikai képességeinek.²¹

„Sicut fragmen mali punici ita genae tuae absque eo, quod intrinsecus latet.”
(Ct 4,3)

„Sicut cortex mali punici genae tuae absque occultis tuis.” (Ct 6,6)

¹⁸ *Uo.*, 4.2.3: „Iuste dominus Iesus subsequitur dilecte Genitricis sue preconia manifestare comparando eam et assimilando capris geminos fetus habentibus, et hoc propter fidem eius integerrimam, et operationem fructuosissimam, quod enim ore docuit, hoc ipsum opere complevit.”

¹⁹ *Uo.*, 7.13.3: „[...] Virgo gloriosa et verbo multa docuit, et circa incarnationem et nativitatem multa mysteria explanavit.”

²⁰ *Uo.*, 3.5.2: „Magno quippe, immo divino pollebat ingenio, et quicquid laboris poterat impendi ad inquirende veritatis studium sese conferebat, atque divinarum rerum secreta rimabatur, propter quod sine ulla scientia acquisita scolastice discipline omnes litteras didicit seu divinas seu humanas, et intellexit ac tenaciter memorie commendavit. Quod sanctus Lucas, qui auditor eius fuit, et pene totum evangelium suum ex doctrina prelibate Virginis scripsit, manifestat dicens: *Maria autem conservabat omnia verba hec conferens in corde suo* (Lc 2,19).”

²¹ *Uo.*, 4.3.1: „Excellebat enim Virgo gloriosa virtutibus, verbis claritateque eloquentie atque divina doctrina omnes mortales, erat enim *sermo eius decorus, serus, quietus et remissus ac disertus* et omni gratia plenus.”

A Szűzanya arca az őt szemlélők számára, miként a gránátalma, kissé pirosas árnyalatúnak tetszett hatalmas szentsége következtében. (A középkorban toposz volt a piros orca mint az egészség és derű fiziológiai megnyilvánulása.) A belső tulajdonságait kifejező „belső” arc azonban fehér volt, a cselekedetei, szentsége és érényei következtében.

„Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum.” (Ct 7,4)

A Szűzanya orrát Andreas Pannonius csak a belső tulajdonságok felől közelíti meg: jellemző rá ragyogó fehér színe, s hogy a gonosz ellenében jött létre. A Libanon-hegységben Salamon király által építtetett őrtorony nem más, mint a Jézus által – akinek a tipológiában Salamon király az előképe – teremtett Szűzanya, aki egyedülálló érényeivel mindenki közül kimagaslik, s szemben áll a szír Damaszkusszal. A Damascus városnevet Andreas Pannonius a keresztény exegetikai hagyománynak megfelelően „potus sanguinis” (vérivás) kifejezéssel fordítja, s így könnyedén a Sátánnal azonosítja. A Libanus név jelentése fehérség – mészkőhegységként színéről kaphatta nevét –, azaz tisztaság, minden bűntől való mentesség.

Mindezeket a kommentárrészeket röviden bemutatva Andreas Pannonius Mária-képéhez a fejen található testrészek áttekintésével egy kicsit közelebb jutottunk. Láttuk, hogy a testrészekhez fűzött magyarázatokban Andreas Pannonius előszere-ttel nyúl a vita activa és a vita contemplativa témaköréhez, és az is világossá vált, hogy a Szűzanya belső tulajdonságaira fekteti a hangsúlyt. A kutatások következő lépéseiben szükséges lesz Andreas Pannonius kommentárját különböző, a középkor folyamán mérvadónak számító, Szűz Máriáról szóló írásokkal összevetni. Andreas Pannonius az itt elemzett részleteknél nem hivatkozik egyházi tekintélyekre, azonban feltehetően azonosíthatóak lesznek azok a művek, melyekből ismeretei származnak.